

**NİGAR HƏSƏNOVA,
LƏMAN AXUNDOVA**
Azərbaycan Texniki Universiteti
H.Cavid pr.25.
nigarlaman@mail.ru

İNGİLİS DİLİNİN TƏDRİSİ PROSESİNDƏ QARŞIYA ÇIXAN ÇƏTİNLİKLƏR VƏ ONLARIN ARADAN QALDIRILMASI YOLLARI

Xülasə

Bu məqalə tələbələrin ingilis dilini öyrənərkən qarşılaşdıqları çətinliklərdən bəhs edir. Bu müxtəlif təhsil səviyyələrində ingilis dilini öyrənənlərə aiddir. Tələbələrin bilik səviyyələrindən asılı olaraq onların qarşılaşdıqları çətinliklər və problemlər müxtəlif ola bilər. Onlar fonetik, qrammatik, orfoqrafik səhvlərlə yanaşı, leksik səhvlərlə də qarşılaşırlar. Bu çətinliklərə xarici dillərin müxtəlif səviyyələrinin öyrənilməsi prosesində rast gəlinə bilər. Biz, müəlliflər bu məqalədə ingilis dilinin öyrənilməsində qarşıya çıxan çətinliklərdən danışır, haqlı olaraq müxtəlif fonetik, qrammatik və leksik səhvlər üzərində durur, bu səhvlərin yaranmasına təsir edən amilləri müəyyənləşdiririk. Eyni zamanda, biz bu çətinliklərin aradan qaldırılması yollarını da araşdırır və bunu nümunələrlə göstərməyə çalışmışıq. Qeyd etmişik ki, ingilis dilini öyrənənlər ingilis dilinin leksikasının spesifik xüsusiyyətlərini, Azərbaycan dilinin leksikasının spesifik xüsusiyyətləri ilə müqayisədə öyrənsələr tələbələr daha yaxşı nəticə əldə edə bilərlər. Hər iki dilin leksikasının spesifik xüsusiyyətləri vaxtında izah edilməlidir. Əks halda ingilis dilini öyrənmək bir sıra çətinliklər törədəcək. Bu çətinlikləri aradan qaldırmaq üçün həm ingilis dilinin, həm də Azərbaycan dilinin leksik materiallarını müqayisəli şəkildə öyrənmək lazımdır. Müəllimlər yaxşı nəticələr əldə etmək üçün əllərindən gələni etsələr, niyə tələbələr ingilis dilini öyrənməyə çətinlik çəkirlər, sualına müəlliflər cavab tapmağa çalışır. Müəlliflər müxtəlif nümunələr verir və bu nümunələri izah etməyə çalışırlar.

Açar sözlər: şifahi, yazılı, dil materialları, məqsəd, ünsiyyət bacarıqları.

Müasir dövrümüzün tələblərindən biri də ingilis dilini bilməkdir. Bu gün yaşımdan asılı olmayaraq hər kəs bu dili ünsiyyət vasitəsinə çevrilməsinə can atır. Bu gün bir çox ixtisaslaşmış müəllimlər məsuliyyətlə bu dili tələbələrə böyük bir zövqlə aşılayırlar. Bu dili aşılasmamışdan əvvəl hər bir müəllim bu dilin öyrədilməsi metodikasına bələd olmalıdır. **Babayev S. M., Qarayeva M. English Phonetics. Bakı Maarif, 2005.** Müəlliflər öz məqaləsində qeyd edirlər: "Ən mühüm amillərdən biri isə müəllim peşəsini seçmək və bu sevginin vasitəsilə tələbələrə öz biliklərini doğru şəkildə çatdırılmasıdır. Xüsusilə böyük bir iş ingilis dilini tədris edən müəllimlərinin üzərinə düşür. Ən əsası da tələbələr bu dilin gələcəkdə onlar üçün nə qədər əhəmiyyətli olacaqlarını dərk etməlidirlər. Dünyada bir neçə əsas dil var ki, onlardan da biri ingilis dilidir. Yaşadığımız zamanda bir çox işlərə müraciət etdikdə

ingilis dili tələb olunur. Bu da onun dünya dili olduğundan irəli gəlir. Bir araşdırmada göstərilir ki, Benjamin Franklin XVIII əsrdə ingilis dilində **drunk** (sərxoş) sözünə 200 yaxın sinonim tapmışdır. Bu dildə təxminən 500 min söz ehtiyatı vardır və BMT-nin altı əsas dilindən biridir.(1.s.24-28)

Bir sıra dövlətlər var ki, orada dövlət dili ingilis dilidir. İngilis dili dünyada ən çox maraq göstərilən dillərdən biridir. Hazırda ingilis dili demək olar ki, bütün ölkələrdə milyonlarla insan tərəfindən danışılır və müxtəlif məqsədlərlə istifadə edilir. İlk əvvəllər ingilis dili xarici yaxud da ikinci dil kimi öyrənilirdi, burada ingilis dilinin öyrənilməsində əsas məqsəd qarşılıqlı ünsiyyəti təmin etmək və məhz həmin dildə ünsiyyət qurmağı bacarmaq idi. Ona görə də ümumi ingilis dilinin öyrənilməsi daha çox yayılmışdı.

Hal-hazırda ingilis dili beynəlxalq dil olduğundan onun öyrənilməsinə tələbat həddindən artıq çoxalıb. Təkcə, ingilis dili ixtisasında oxuyanlar deyil, həmçinin müxtəlif peşə sahibləri də bu dili öyrənməyə can atırlar. Bu baxımdan Azərbaycanda ingilis dili öyrənmək arzusunda olanlar həddindən artıq çoxdur. Təbii ki, öyrənci öyrənmək üçün ən asan yolu seçir. Amma nə qədər asan öyrənmək olsa da bir dili öyrənmək kifayət qədər məsuliyyət tələb edir. İngilis dili müəllimləri qeyd edirlər ki, dili öyrənmək üçün üç vəzifəni yerinə yetirmək vacibdir. Birinci növbədə **məqsədin** olmalıdır. İkinci məqam isə **çalışmaq**dır. Həmçinin qeyd olunur ki, dili öyrənərkən mütləq **ardıcillıq** gözlənilməlidir.

Bundan başqa xaricdə oxumaq üçün birinci tələb ingilis dili biliyidir. Bu günə kimi xaricdə 10000 mindən çox Azərbaycanlı təhsil alır. Belə ki, xaricdə oxumaq istəyənlər birinci ingilis dilini sərbəst öyrənməlidirlər. **Tahirov A. Salayeva Ə. İngilis dilinin tədrisi metodikası. Bakı 1978.**Müəlliflər yazırlar:Bu gün təhsil qarşısında duran ən önəmli vəzifələrdən biri müasir dövrün tələblərinə uyğun olan xarici dil müəllimlərinin hazırlanmasıdır. Dil sahəsində mütəxəssislərin günün tələblərinə cavab verən şəkildə hazırlanması, xarici, o cümlədən ingilis dili müəllimləri, tərcüməçi və dilçilərin yüksək peşə keyfiyyətlərinə yiyələnməsi bu gün mühüm əhəmiyyətə malikdir. Qloballaşma dövründə Azərbaycanın dünya dövlətləri ilə mədəni, siyasi, iqtisadi əlaqələrinin bərqərar olunması, global səviyyədə əsas ünsiyyət dili statusunu qazanmış ingilis dilini öyrənən insanların sayı günü-gündən artmaqdadır”.(2.s.132-149).

Müasir dünyada əsas ünsiyyət dili olan ingilis dilinin yüksək səviyyədə mənimsənilməsi ölkəmizin orta və ali təhsil müəssisələri qarşısında qoyulan əsas tələblərdən biridir. Bu gün ingilis dilinin ünsiyyət vasitəsi kimi öyrənilməsinin vacibliyi danılmazdır. İxtisas dilində kommunikasiya məqsədilə istifadə etmək qabiliyyətinin aşılınması məqsədilə tədris prosesinin kommunikativ-yönlü şəkildə təşkil edilməsi olduqca vacibdir. Lakin, təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, azərbaycanlı şagird və tələbələrin ingilis dilində kommunikativ səriştələri heç də qənaətbəxş deyil.

Eyni zamanda qeyd edilməlidir ki, ingilis dilini öyrənənlər, həmin dildən kommunikasiya vasitəsi kimi istifadə etməyə meyl göstərirlər. Qlobal dil vasitəsilə qabaqcıl texnologiyalardan istifadə etməklə təhsil alanlar gələcəkdə seçəcəkləri peşə sahələri ilə bağlı olan dünya təcrübəsindən bəhrələnmək və ondan səmərəli şəkildə istifadə etmək qabiliyyətinə yiyələnməli, müvafiq bilikləri mənimsəməlidirlər. Bu gün dil aspektlərinin mənimsənilməsi, nitq vərdişi və bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi deyil, daha çox ixtisas dilində kommunikativ kompetensiyaya yiyələnmək zəruriyyəti meydana çıxır. Lakin, qeyd edilməlidir ki, bu gün kommunikativ cəhətdən səriştəli olan, yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin azlığı müşahidə edilir. Bu da artıq aktuallığını itirmiş təlim metodları, köhnəlmiş dərslik və təlim materiallarında istifadə edilməsi ilə izah edilə bilər.

İngilis dilinin beynəlxalq səviyyədə əsas ünsiyyət dili kimi nüfuzunun artması dil öyrənənləri tələbat və məqsədlərinin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsinə səbəb olmuşdur. Qeyd edilməlidir ki, ingilis dilinin tələffüz sisteminin öyrənilməsi sahəsində də ciddi dəyişikliklər baş vermişdir.

Bu gün ingilis dilini xarici dil kimi öyrənən insanların əksəriyyəti heç də tələffüz normalarına dil daşıyıcıları səviyyəsində yiyələnmək məqsədini qarşıya qoyub, qoyulan məqsədə çatmağa cəhd göstərmirlər. Dünyanın müxtəlif yerlərində ingilis dilini xarici dil kimi öyrənən şəxslər əksər hallarda dil daşıyıcıları ilə ünsiyyətə girməyi başlıca vəzifə hesab etmirlər. Dil öyrənən insanların əksəriyyəti üçün əsas məqsəd dünyanın müxtəlif ölkələrini təmsil edən və fərqli mədəniyyətlərin təmsilçiləri olan, ingilis dilindən mədəniyyətlərarası ünsiyyət vasitəsi kimi istifadə edən insanlarla ünsiyyətə girmək bacarığına yiyələnməkdir. **Edge J. Mistakes and Correction. London: Longman, 1989.** Edge qeyd edir ki "Orta məktəblərdə və ali təhsil müəssisələrində təlim edilən hər bir fənnin məqsədi olduğu kimi ingilis dilinin öyrədilməsinin və öyrənilməsinin də məqsədi vardır. İngilis dilini öyrənən hər bir şəxs ingilis dilində olan mətnləri müstəqil oxumağı, müəyyən mövzuya dair və oxuduqları mətnlə əlaqədar olaraq söhbət aparmağı, fikir mübadiləsi etməyi, sərbəst şəkildə öz fikirlərini ifadə etməyi bacarmalıdır. Digər tərəfdən gənc nəslin ingilis dilini öyrənməsi xalqlar arasında qarşılıqlı anlaşmanı asanlaşdırır, dostluq, işgüzar və mədəni əlaqələrin genişlənməsinə və möhkəmləndirilməsinə kömək edir. İngilis ədəbiyyatı ilə müstəqil işləmək bacarığına yiyələnmək, elmi, texniki, tibbi və bədii ədəbiyyatdan istifadə etmək üçün geniş imkanlar açır. İngilis dilinin öyrənilməsi dil öyrənənlərin ümumi təhsilini artırır, onların təfəkkür və nitqlərinin inkişafına təsir edir. (3.p.156-172)

Əgər dil öyrənən şəxs dil materiallarını yaxşı mənimsəyibsə o, həmin dildə şifahi danışmaqda heç bir çətinlik çəkməyəcəkdir. Ona görə də, dil materiallarının avtomatlaşması şifahi nitqin əsasını təşkil edir və özündə aşağıdakıları birləşdirir:

1. Eşitmə və anlama;
2. Danışığ vasitəsilə öyrətmə.

Dildə ünsiyyət yalnız şifahi deyil, yazılı şəkildə də aparıla bilər. Buna görə də, ingilis dilinə praktik yiyələnmək üçün onu oxu və yazı ilə əlaqələndirmək lazımdır. Dil öyrənən şəxs oxuduğu mətni başa düşməli, onun məzmunu şifahi və yazılı şəkildə digərinə çatdırma bilməlidir. Bu vəhdəti nəzərə almadan ingilis dilini öyrətmək və öyrənmək məsələsi normal hesab edilə bilməz.

Dörd dil bacarıq və vərdislərinin mənimsənilməsi üçün qrammatik materialların düzgün şəkildə öyrənilməsi vacibdir. Belə ki, qrammatik materiallardan qeyri-düzgün istifadə danışmaq, yazı, dinləmə və oxu vərdiş və bacarıqlarının düzgün mənimsənilməsinə gətirib çıxardır. Dilin leksikası qrammatika və fonetika ilə sıx əlaqəli olur. Bunların biri digərini tamamlayır. Ona görə də dilin leksik materiallarının öyrənilməsi dilin digər aspektlərindən ayrı götürülə bilməz. Leksik material dil fəaliyyətini, oxunu və yazını intensivləşdirir, öyrənci məhz leksik materiallar əsasında öz fikirlərini sərbəst şəkildə ifadə edir və digərlərinə çatdırır. (4.p.132)

İngilis dilini öyrənilməsinin keyfiyyətli olmasının əsas amillərindən biri də zəngin söz ehtiyatının yaradılmasıdır, yəni öyrənci sözləri öyrənərkən onların çoxmənalılığına fikir verməlidir. Məsələn: **“hand”** sözünü götürək. **“Hand”** sözü müxtəlif mənələrdə a) **əl** mənasında; b) **saat əqrəbi** mənasında işlənir. **“Match”** sözü həm **yarış** mənasında, həm də **kibrit** mənasında işlənir. **“Apple”** sözü həm **alma** kimi, həm də **göz bəbəyi** kimi işlənir. **“Iron”** sözü həm dəmir mənasında (bu zaman sayılmayan isim), həm də **ütü** (bu zaman isə sayılan isim) mənasında işlənir. **“Spring”** sözü həm **yaz fəsl**i mənasında, həm də **bulaq** mənasında işlənir və s.

Kelly G. “How to teach pronunciation”. Pearson: Longman, 2008.Müəllif Kelli G.qeyd edir:”İngilis dilini xarici dil kimi öyrətməkdə şagirdlərə təlim verən müəllimlər tez-tez bir sıra ümumi və tələbə problemləri ilə üzləşirlər. İngilis dilində şagirdlərə təlim verilməsi tələbənin oxu və danışma və yazılı və danışmaq İngilis dili anlayışını qurmağı nəzərdə tutur. Tələbələr üçün müsbət tədris mühitini asanlaşdırmaq və onları tətbiq etməyə və dil öyrənməyə təşviq etmək üçün müəllimlər bu ümumi problemləri düzəltmək və ingilis dilində effektiv ünsiyyət qurmağı tələb edən əsas məlumatları gücləndirmək yollarını tapmalıdırlar.(5.p.34-52).Aşağıdakıları yadda saxlamaq vacibdir:

1. Tələbələr müəllimdən asılı olurlar. - Əksər hallarda tələbələr özlərini sınamaq əvəzinə düzgün cavab üçün müəllimə müraciət edirlər. Müəllim hər dəfə onlara cavab verməli olduqda, bu, təhlükəli bir problem ola bilər. Bunun əvəzinə, müəllim tələbələrə dəstəkləməli və onları ruhlandırmağa çalışmalıdır. Bu, tələbələrə daha rahat və daha çox cavab verməyə hazır olmağa kömək edəcək (hətta fikirlər səhv olsa belə).

2. Ana dilinin davamlı istifadəsi - İngilis dilinin xarici dil kimi öyrənməkdə ana dilinin davamlı istifadəsi ən geniş yayılmış problemdir. İngilis dilinin öyrənilməsində tələbələrə İngilis dili və ingilis dilindən istifadə etməyi təşviq etmək vacibdir. Əgər tələbə ana dilində danışmağa başlayırsa onlara müxtəlif sadə suallarla

müraciət edərək onları ingilis dilində danışmağa vadar etmək lazımdır. Bir başqa üsulla da bu problemi həll etmək olar: bir sıra sinif qaydaları qurmaq və ana dilindən istifadə etdikləri üçün cərimə sisteminin inkişaf etdirilməsidir. Məsələn: əgər tələbələrdən kimsə ana dilində üç dəfə istifadə edərsə onların qarşısında şeir (ingilis dilində) oxumaq lazımdır. Unutmayın ki, İngilis dili sinifində olan 1-2 saat ərzində ingilis dilində olmalıdır.

3. Tələbələr nə edəcəklərini bilmir və ya yanlış bir şey edirlər. - İngilis dili xarici dili olaraq öyrənərkən tələbələr çox tez-tez hallarda nə edəcəklərini bilmir və ya tapşırığı səhv başa düşürlər. Belə hallar bəzən müəllimin günahı ucbatından baş verir. Əgər tapşırığınızın tapşırıqlar tələbələr arasında qarışıqlıq törədirsə (tapşırığın şərtini səhv başa düşür, qismən başa düşür və ya heç başa düşmürlər) bu problemi aradan qaldırmaq lazımdır. Bunun üçün təlimatınız dəqiq olmalıdır, tapşırığı izah edərkən isə jestlərdən, üz mimikasından və qısa cümlələrdən istifadə etmək lazımdır. Müəllimin nitqi aydın, səliqəli və güclü olmalı, ən əsası, fəaliyyət modelləri nümunələrindən istifadə edilməlidir. Tələbələrin dediklərinizi necə qavradıqlarını müəyyənləşdirmək üçün onları öz nümunələrini, misallarını söyləməyə vadar etmək lazımdır.

4. Tələbələr dərs zamanı cansıxıcı, diqqətsiz və ya hərəkətsizdirlər. - Bir çox hallarda tələbələr dərs zamanı cansıxıcı, diqqətsiz və ya hərəkətsiz görünürlər, yəni onlar dərsə maraqlı münasibət bəsləməzlər, sual-cavabda fəal iştirak etməkdən çəkinirlər, bu səbəbdən dərsdən yayınmağa cəhd göstərirlər. Belə problemlərlə qarşı-qarşıya gəlməmək üçün müəllim dərsi düzgün şəkildə planlaşdırmalı, müxtəlif yeni üsullardan istifadə etməli, tələbələri motivasiya etməlidir. Yəni müəllim dərs üçün maraqlı bir mövzu seçməli, müzakirəyə qoymalı və ya proqramda olan hər hansı bir mövzunu maraqlı şəkildə tələbələrə təqdim etməlidir. Bir sözlə, müəllim öz biliyi, bacarığı və metodikası ilə tələbələrdə dərsə maraq oyatmağa çalışmalıdır. Bunun üçün müəllim tələbələrin maraqlarını və ehtiyaclarını müəyyən etməli, onları yaxından tanımalı, daha sonra dərsi müvafiq şəkildə qurmalıdır.

Thornbury S. How to teach grammar, London: Pearson ESL. 2000. Müəllif öz məqaləsində yazır:

“Güclü tələbə hakimiyyəti, yəni bir tələbənin digərlərinə nisbətən daha fəal olması (**eager beaver**) - Təbii ki, hər bir dərs prosesində fərqli bacarıqlar və dil bacarıqları olan tələbələrlə qarşılaşırıq. Əlbəttə ki, hər bir auditoriyada üstün olan bəzi tələbələrə sahib olmaq yaxşı hal olsa belə bütün dərs prosesini onlara sərf etmək düzgün deyil. İstənilən auditoriyada belə tələbələrə rast gəlmək mümkündür. Bu tip tələbələr daim diqqət mərkəzində olmağı xoşlayırlar. Bu tip tələbələr daim mübarizə aparmağa və qalib gəlməyə meyilli olurlar. Onlar verilən sualları ilk olaraq cavablandırmağa cəhd edirlər, daim öndə olmağa can atırlar, öz bilik-bacarıqlarını qabarıq şəkildə büruzə verməyə çalışırlar və bununla da özlərinin hegemonluqlarını nümayiş etdirirlər. Belə olarsa bu tələbələrə hegemonluq eləməyə imkan vermək

olmaz, eyni zamanda onlara qarşı kobud rəftar etmək də olmaz. Onların bu istəklərinə yumşaq şəkildə yanaşmaq lazımdır. Məsələn: Onlara “Mənə məlumdur ki, siz bu sualın cavabını bilirsiniz amma digərlərinin də cavablarını eşitmək, onların da bu mövzu ilə bağlı fikirlərini dinləmək yaxşı olardı.”- deyə müraciət etməlkə digər tələbələr də dərsə cəlb etmək lazımdır.”(6.p.44-58)

Ədəbiyyat:

1. Babayev S. M., Qarayeva M. English Phonetics. Bakı Maarif, 2005.səh:24-28
2. Tahirov A. Salayeva Ə. İngilis dilinin tədrisi metodikası. Bakı 1978.səh:132-149
3. Edge J. Mistakes and Correction. London: Longman,1989.page:156-172
4. Thornbury : “How to teach grammar”London.1994.page:132.
5. Kelly G. How to teach pronunciation. Pearson: Longman, 2008.p.34-52.
6. Thornbury S. How to teach grammar, London: Pearson ESL. 2000.page:44-58

N.Gasanova,L.Achundova

DIFFICULTIES ARISING IN THE PROCESS OF TEACHING ENGLISH AND WAYS TO OVERCOME THEM

Summary

The current article aims to identify difficulties that students face in learning the English language. Grammatical rule is among other difficulties found in the process of learning other languages. This truth also applies to those who are studying English in different levels of education. Different students can have different difficulties and problems in learning English.

They can make different mistakes in English pronunciation, grammar, orthography and vocabulary usage. English as a second or foreign language, refers to the use of English by speakers with different native languages. In recent years, teachers of English as a foreign language have been paying increasing attention to identifying the needs of their students, to students' attitudes towards English and their reasons for learning it. This research aimed to identify and analyse such grammatical difficulties in order to give a contribution to the study of linguistics and help teachers in identifying grammatical errors commonly made by second language learners of English.

The author also examines ways to overcome these difficulties and tries to illustrate it with examples. The author notes that English language learners can get better results if they learn the specific features of English language lexicon compared to the specific features of the lexicon of the Azerbaijani language. Specific features of lexicon of both languages should be explained in a timely manner. Otherwise, learning English will be a challenge.

In order to overcome these difficulties, both the English language and the lexical materials of the Azerbaijani language should be studied comparatively. The researcher tries to find the answer to the following question: why do students still find difficulties in learning

English, although their teachers do their best to help them to achieve good results? The author provides different examples and tries to explain all these examples.

Key words: oral, written, language materials, purpose, communication skills.

Н.Гасанова,Л.Ахундова

ТРУДНОСТИ, ВОЗНИКАЮЩИЕ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ, И ПУТИ ИХ ПРЕОДОЛЕНИЯ

Резюме

Статья направлена на выявление трудностей, с которыми сталкиваются студенты при изучении английского языка. Грамматическое правило относится к числу других трудностей, возникающих в процессе изучения других языков. Эта истина также относится к тем, кто изучает английский язык на разных уровнях образования. У разных студентов могут быть разные трудности и проблемы при изучении английского языка.

Они могут делать разные ошибки в произношении английского языка, грамматике, орфографии и использовании лексики. Английский как второй или иностранный язык относится к использованию английского языка ораторами с разными родными языками. В последние годы преподаватели английского языка как иностранного уделяют все большее внимание определению потребностей своих учеников, к «отношениям по отношению к английскому языку» и их мотивам к обучению. Автор также рассматривает способы преодоления этих трудностей и пытается проиллюстрировать это примерами.

Особенности лексики обоих языков должны быть объяснены своевременно. В противном случае изучение английского языка будет сложной задачей. Чтобы преодолеть эти трудности, английский язык и лексические материалы азербайджанского языка должны быть сравнительно изучены. Исследователь пытается найти ответ на следующий вопрос: почему ученики все еще испытывают трудности в изучении английского языка, хотя их учителя прилагают все усилия, чтобы помочь им достичь хороших результатов? Автор приводит разные примеры и объясняет все эти примеры.

Ключевые слова: устно, письменно, языковые материалы, цель, коммуникативны навыки

Rəyçi: filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Kəmalə Mehdixanlı